

закладів; створення умов безкоштовного або ж пільгового користування культурно-оздоровчими та спортивними закладами тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Концепція позашкільної освіти і виховання* // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1997. – № 7. – С. 22–32.
2. *Положення про позашкільний навчальний заклад* : затв. постановою Каб. Міністрів України від 6 трав. 2001 р. № 433 // Освіта України : нормат.-прав. док. : до II Всеукр. з'їзду працівників освіти. – К. : Міленіум, 2001. – С. 252–263.
3. *Про позашкільну освіту* : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1841-III // Освіта України : нормат.-прав. док. : до II Всеукр. з'їзду працівників освіти. – К. : Міленіум, 2001. – С. 229–251.
4. *Пустовіт, Г. П.* Концептуальні засади сучасної позашкільної освіти і виховання учнів / Г. П. Пустовіт // Світ виховання. – 2005. – № 1 (8). – С. 6–12.
5. *Пустовіт, Г. П.* Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія / Г. П. Пустовіт ; Акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. – К. ; Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с. – Бібліогр.: с. 508–537.

УДК 004:001.891](477)

Г. І. Разумцева, канд. філос. наук, ст. наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Узагальнено дослідження українських та зарубіжних науковців, присвячені аналітико-синтетичному опрацюванню джерел інформації. Акцентовано увагу на дослідженнях вітчизняних учених, які розкривають теоретичні та практичні питання створення української національної системи реферування як складової національних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, наукові дослідження, реферат, реферування, реферативна база даних, національна система реферування.

Процес інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні у наш час є доволі актуальним, оскільки забезпечує дослідницькі потреби науковців та, відповідно до основних положень Національної програми інформатизації України, що розроблена на основі довгострокових пріоритетів розвитку держави, спрямовує на входження держави у світовий інформаційний простір.

Метою даної статті є узагальнення досліджень українських та зарубіжних науковців, які присвячено аналітико-синтетичному опрацюванню джерел інформації.

Починаючи ще з першої конференції з індексування та реферування, організованої ЮНЕСКО у 1949 р., увага багатьох дослідників була прикута до аналітико-синтетичного опрацювання джерел інформації. Так, технологією створення вторинних документів у різні роки займалися дослідники з Росії – Г. В. Кременецька, М. В. Істрина, Д. І. Блюменау, І. С. Пилко, І. М. Сумінова. У центрі уваги досліджень зазначених науковців знаходиться науковий текст як об'єкт аналітико-синтетичної обробки інформації [2, 3, 8, 9, 15, 21]. Надалі методиці формалізованої підготовки інформаційних продуктів присвячено розділ 3 посібника «Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях» [22] колективу авторів Кемеровської державної академії культури і мистецтв. До складу посібника увійшли методики підготовки найважливіших вторинних документів: анотацій, рефератів, оглядів. Бібліотечній обробці документа присвячено навчально-методичний посібник сучасних російських учених Л. Б. Зупарової, Т. О. Зайцевої, Л. І. Сазонової [7].

Наступний етап інформаційного забезпечення наукових досліджень ознаменували праці у галузі автоматизації опрацьованої інформації (автоматичного індексування, реферування, перекладу), що були впроваджені ще з початку 1950-х років. Так, предметом курсу «Информационный анализ/синтез для формирования вторичных документов» є процеси аналітико-синтетичної обробки інформації (текстів) із метою створення документів різної форми зменшення (збільшення), що виконують окремі функції у системі соціальних комунікацій. Автоматизації опрацьованої інформації, теорії та практиці складання рефератів присвячені роботи О. В. Соколова та В. І. Соловйова [18, 19]. Створення

національної системи реферування як складової національних інформаційних ресурсів вимагало розробки та впровадження єдиної методики розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку української наукової літератури. Серед вітчизняних досліджень із зазначеної теми найвідоміші праці Н. О. Зайченко [6], М. Б. Сороки [20], В. І. Лутовинової [13]. Перший в Україні підручник «Наукова обробка документів» [10], у якому весь комплекс теоретичних, методичних та організаційно-практичних проблем наукової обробки документів було розглянуто як єдине ціле, з'явився у 2003 р. Він був створений викладачами Харківської державної академії культури Н. М. Кушнарєнко та В. К. Удаловою. У представленій праці висвітлено теорію, історію і методику складання бібліографічних описів, реферування та анотування документів. У підручнику також розкрито особливості основних інформаційних продуктів як результатів наукової обробки документів: бібліографічних, реферативних, оглядових та аналітичних. Певні надбання у процесі інформаційного забезпечення наукових досліджень в Україні зроблено В. І. Воронковим, С. О. Єфановим, О. П. Токарем. Адекватність відбору ключового слова до реферату впливає на повноту пошукового образу документа та ефективність інформаційно-пошукової системи. У зв'язку з цим переглядається їх місце, роль і функції та формуються нові методологічні підходи до проблеми вибору ключових слів до рефератів.

У 90-х роках ХХ ст. нагальною потребою в Україні стала розробка та впровадження в наукову практику системи реферування української наукової літератури. Цей процес передбачає аналітико-синтетичне опрацювання інформації, створення реферативної бази та випуск українських галузевих реферативних видань. Сучасні українські науковці почали приділяти увагу цьому питанню. Так, історії створення національної системи реферативної інформації присвячено дисертаційне дослідження та одноіменна монографія М. Сороки «Національна система реферування української наукової літератури» [20], в якому висвітлено історію розвитку реферативної справи у світі та сучасний стан науково-інформаційної діяльності в Україні. Запропоновано нову концепцію побудови національної системи реферування, що ґрунтується на поєднанні принципів розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку вітчизняних наукових видань суб'єктами

системи документних комунікацій і централізованого формування загальнодержавної реферативної бази даних. У статті Н. Зайченко «Реферативні ресурси – інформаційний продукт сучасної наукової бібліотеки» [6] розглянуто українські реферативні видання за період 1999–2004 рр. Автор наводить статистичні дані щодо загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», висвітлює сучасний стан цієї реферативної бази, технологію її формування та використання. У зазначеній праці представлено загальнодержавну реферативну базу даних «Україніка наукова» як один із важливих електронних ресурсів, створених у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за участі Інституту проблем реєстрації інформації. Ця реферативна база призначена як для інформаційного обслуговування вчених України, так і для репрезентації української науки у світовому інформаційному просторі. У статті зазначено, що «Україніка наукова» – це національний ресурс, оскільки основним завданням її створення, поповнення та функціонування є повне відображення друкованих наукових праць учених України з усіх галузей науки.

Окрім популяризації наукового знання, зазначена реферативна база даних є дієвим інструментом для науковців, дослідників, студентів. «Започаткована у 1998 році, за станом на 01.01.05, вона налічувала 134 832 записи; щорічне поповнення, починаючи з 2000 р., становило понад 20 тис. записів» [6, с. 30]. У вищезазначеній статті Н. Зайченко також розглянуто форми та види кооперації, на основі яких здійснюється реалізація проекту національної системи реферування наукової літератури.

З цього приводу слід згадати, що 13–16 червня 2000 р. у Києві Державною науково-технічною бібліотекою України була проведена Міжнародна науково-практична конференція з проблеми створення національної системи реферування наукової літератури. Так, у доповіді О. В. Баркової повідомлялося, що в основу проекту закладено ресурсощадну мережеву технологію кооперативного наповнення реферативної бази, що забезпечує формування єдиного загальнодержавного інформаційного ресурсу шляхом включення в процес централізованого технологічного опрацювання інформаційних масивів, створених у результаті децентралізованої аналітико-синтетичної переробки документного потоку [1]. Зазначена технологія забезпечує автоматизоване введення інформації,

що надходить в електронному вигляді, в технологічні бази даних, дозволяє налагодити кооперативну співпрацю з інформаційного наповнення загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», скоротити трудові та часові витрати в процесі її формування. За таким принципом готуються реферати про праці українських науковців, що вміщуються в українському реферативному журналі (УРЖ) «Джерело», який виходить такими серіями: серія 1 – «Природничі науки»; серія 2 – «Техніка. Промисловість. Сільське господарство»; серія 3 – «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво»; серія 4 – «Медицина. Медичні науки». Фахівцями НБУВ постійно здійснюється бібліометричний аналіз галузевого розподілу публікацій, прореферованих в УРЖ «Джерело». За результатами проведеного аналізу було встановлено, що пріоритетними (стосовно кількості публікацій) були галузі «Економіка» та «Медицина» [6, с. 32]. Поступове приєднання організацій та установ, що здійснюють реферування галузевих первинних документів до провідних бібліотечних, інформаційних і видавничих установ України, їхня координація зусиль дозволяють створити інтегровану національну систему реферативної інформації.

Формуванню системи інформаційного забезпечення освітнянської галузі присвячено науково-дослідну роботу «Науково-інформаційне забезпечення освітнянської галузі України» (наук. керівники: В. І. Лутовинова, канд. іст. наук, та Т. В. Добко, канд. іст. наук), яку здійснено у 2003–2007 рр. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Головною метою зазначеної НДР стала розробка теоретико-методичних та організаційних засад системи бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек освітнянської галузі України і створення на цій основі реферативної системи. У статті директора Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського П. І. Рогової «Державна науково-педагогічна бібліотека – науково-методичний центр мережі освітнянських бібліотек МОН і АПН: концептуальні засади діяльності» визначено роль ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як структурної складової Академії педагогічних наук України у створенні галузевого інформаційного ресурсу та задоволенні фахових інформаційних потреб науковців і практиків держави. Також автором підкреслено, що одним із вагомих напрямів роботи ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського є створення галузевих рефератів, зокрема в рамках співробітництва із НБУВ, ІПРІ та видавцями українського реферативного журналу «Джерело» [17].

Отже, слід констатувати, що тема аналітико-синтетичної обробки джерел інформації достатньо опрацьована в Україні та за її межами, оскільки розроблено теоретико-методичні, організаційні засади системи бібліографічного, реферативного та оглядово-аналітичного забезпечення інформаційних потреб науковців різних галузей знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баркова, О. В. Сетевая технология кооперативного наполнения базы данных «Рефераты научных изданий Украины» / Баркова О. В. // Научно-технические библиотеки в едином информационном пространстве Украины : материалы Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 13–16 черв. 2000 р.). – К., 2000. – С. 130–136.

2. Блюменау, Д. И. Информационный анализ/синтез для формирования вторичных документов / Блюменау Д. И. – СПб. : Профессия, 2002. – 240 с.

3. Блюменау, Д. И. Проблемы свертывания научной информации / Блюменау Д. И. – Л. : Наука, 1982. – 166 с.

4. Воронов, В. І. Розвиток державної автоматизованої системи моніторингу науково-технологічної діяльності України / В. І. Воронов, С. О. Єфанов, О. П. Токар // Глобальний інформаційний простір: ресурси, технології, інновації : тези доп. та повідомл. – К. : УкрІНТЕІ, 1998. – С. 15–18.

5. Зайченко, Н. Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ «Джерело» в 1999–2002 гг. / Зайченко Н. // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К., 2003. – Вып. 2. – С. 49–59.

6. Зайченко, Н. Реферативні ресурси – інформаційний продукт сучасної наукової бібліотеки / Зайченко Н. // Бібл. вісн. – 2005. – № 1. – С. 28–34.

7. Зупарова, Л. Б. Библиотечная обработка документа / Л. Б. Зупарова, Т. А. Зайцева, Л. И. Сазонова. – М. : Либерия, 2004. – 210 с.

8. Истрина, М. В. Аннотирование произведений печати : метод. пособие / М. В. Истрина. – М. : Просвещение, 1981. – 48 с.

9. Кременецкая, А. В. Аннотирование технической литературы / А. В. Кременецкая. – М. : Наука, 1954. – 47 с.

10. *Кушнарченко, Н. М.* Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – К. : Вікар, 2003. – 328 с.
11. *Леонов, В. П.* Реферирование и аннотирование научно-технической литературы / В. П. Леонов. – Новосибирск : Высш. школа, 1986. – 174 с.
12. *Лутовинова, В. І.* Анотування як процес аналітично-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / [авт.-уклад. В. І. Лутовинова] ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Держ. наук.-пед. б-ка України. – Х. : [б. в.], 2003. – 42 с. – (Серія «На допомогу працівникам освітянських бібліотек ; вип. 2).
13. *Лутовинова, В. І.* Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практич. посіб. / В. І. Лутовинова ; [наук. ред. Г. М. Швецова-Водка] ; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2007. – 71 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек»).
14. *Ненич, Л.* Про принципи відбору ключових слів у рефератах / Л. Ненич // Вісн. Книжк. палати. – 2000. – № 9. – С. 22–23.
15. *Пилко, І. С.* Библиотечная технология. Общий курс : учеб. пособие / И. С. Пилко. – М. : Шк. б-ка, 2000. – 178 с.
16. *Реферирование в общественных науках: теория и методика* : [сб. ст.] / АН СССР, ИНИОН. – М. : Наука, 1982. – 160 с.
17. *Рогова, П.* Державна науково-педагогічна бібліотека – науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН і АПН: концептуальні засади діяльності / П. Рогова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 5. – С. 50–59.
18. *Соколов, А. В.* Информационно-поисковые системы. Автоматизация библиографического поиска : учеб. пособие / А. В. Соколов. – Л. : Высш. школа, 1983. – 86 с.
19. *Соловьев, В. И.* Составление и редактирование рефератов: вопросы теории и практики / В. И. Соловьев. – М. : Книга, 1975. – 104 с.
20. *Сорока, М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури : [монографія] / М. Б. Сорока ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2002. – 209 с.
21. *Суминова, Т. Н.* Аннотирование, реферирование и обзорно-аналитическая деятельность : учеб. пособие / Т. Н. Суминова. – М. : МГУКИ, 2001. – 75 с.
22. *Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях* / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова. – М. : Шк. б-ка, 2002. – 288 с.